

VARIA

CONGRES ISHPSSB

R.P.W. Visser

De tweejaarlijkse bijeenkomst van de International Society for the History, Philosophy and Social Studies of Biology (ISHPSSB) werd ditmaal van 14 - 18 juli 1993 te Boston (USA) gehouden. Het is inmiddels een zeer attractief evenement geworden op de kalender van de internationale wetenschaps-historische congressen. In de tien jaar van hun bestaan hebben de bijeenkomsten zich faam verworven door de kwaliteit, de actualiteitswaarde en de aangename informele sfeer.

Van de bijna 160 lezingen was ruim een derde gewijd aan de geschiedenis. Conform de huidige trend in het vakgebied had de overgrote meerderheid betrekking op de periode vanaf Darwin. Opvallend was het ruime aandeel van de recente (post-WO II) geschiedenis waarbij de aandacht in het bijzonder uitging naar onderwerpen uit de moleculaire biologie, immunologie en biochemie. Ook biografische aspecten kwamen aan de orde. In de sectie 'Biographies, Biologists and the History of Biology' werd onder anderen door Provine en Holmes gesproken over methodologische problemen bij het schrijven van biografieën van nog levende onderzoekers. Verder was een hele sectie gewijd aan het werk van Ernst Mayr, evolutiebioloog, historicus en filosoof. De bejaarde maar nog buitengewoon vitale Mayr bevond zich onder de toehoorders. De confrontatie tussen hem, het object, en zijn kritische onderzoekers resulteerde in verhelderende discussies.

De drukst bezochte sectie was die waarin een aantal werkers in de Darwin-industrie (o.a. Bowler, Gould, Herbert, Richards en Ruse) hun licht lieten schijnen over de Darwin-biografie van Adrian Desmond en James Moore. Men had kritiek op tal van details of was het totaal oneens (Ruse) maar uiteindelijk was iedereen toch vol lof over Desmonds en Moores poging om Darwins intellectuele ontwikkeling te portretteren tegen de achtergrond van de maatschappelijke omwentelingen in het Engeland van zijn tijd.

De geïnteresseerden in de geschiedenis van de evolutietheorie konden verder aan hun trekken komen in secties over 'Darwin and evolutionary progress' (met voordrachten van onder meer Ghiselin en Richards), 'Evolutionary progress in the

20th century' waar de denkbelden van invloedrijke figuren als J. Huxley, Conklin, Simpson, Dobzhansky en Mayr werden besproken en 'Mendelism, Darwinism, and Evolution'. Het meest opvallend in laatstgenoemde sectie was het betoog van Provine dat het mendelisme niet alleen te verenigen is met Darwins theorie maar dat het tevens de argumenten levert voor de diverse niet-darwiniaanse evolutietheorieën die de laatste jaren opgeld doen.

Een sleutelwoord van de bijeenkomst was 'contextualisatie'. Het klinkt wellicht wat modieus maar was er bepaald niet met de haren bijgesleept. De beschouwingen over de relatie tussen wetenschap en externe factoren leverden vruchtbare resultaten. Dat gold in het bijzonder voor de sectie 'Genetics in an agricultural context'. Kimmé, Gayon en Palladino demonstreerden hier op overtuigende wijze dat socio-economische en institutionele achtergronden onmisbaar zijn voor een goed begrip van de ontwikkeling van de genetica. Hun aanpak is veelbelovend en vraagt om een bredere toepassing in de geschiedschrijving van de erfelijkheidsleer.

Om het overzicht van de historische bijdragen enigszins te completeren mogen de volgende secties niet onvermeld blijven:

- 'Styles of research'. Met theoretische uiteenzettingen van Gerson en Maienschein over dit ook voor de geschiedenis belangrijke concept. Daarnaast trachtte Rainger te komen tot een epistemologische karakteristiek van de vroeg twintigste-eeuwse veldbiologie.

- 'Biology, conservation, and American Society'. In lezingen van Barrow, Pauly en Mitman werden de complexe verhoudingen tussen de in de titel genoemde componenten behandeld voor de periode 1850 - 1950.

- 'Thomas Henry Huxley'. De nadruk lag sterk op biografische aspecten. De interessantste uitzondering was de voordracht van Lyons over Huxley's type-concept en de wijze waarop hij dit verzoende met de door hem enthousiast aanvaarde evolutietheorie van Darwin.

- 'Natural History Museums'. Naast voordrachten over de geschiedenis van diverse Amerikaanse musea, kon men hier ook kennis maken met de plannen van een nog op te richten Museum of Natural History and the Environment in Arizona.

- 'History of Zoology'. Een zeer heterogene sectie

met voordrachten over o.a. middeleeuwse zoölogie (Troll), 'Mendel no deVriesian' (Falk) en de biologie van Jacob von Uexküll (Dau).

Zoals de naam van de vereniging al aangeeft zijn de bijeenkomsten van de ISHPSSB er niet alleen voor de historici van de biologie. Wetenschapsfilosofen en -sociologen zijn daar ook zeer actief. De drie groepen gingen grotendeels hun eigen weg. Er waren slechts enkele gemengde bijeenkomsten. De historici konden hun collega's uit de andere disciplines vooral ontmoeten in de secties 'Experimental biology', 'Learning from the history of science. A discussion of Lindley Darden's 'Theory change in science. Strategies from memdelian Science' en 'The role of aesthetics in biology'.

De ISHPSSB is weliswaar een internationale vereniging maar wordt toch zeer sterk door de Amerikanen gedomineerd. Om de Europese onderzoekers meer bij de activiteiten te betrekken is besloten dat de volgende bijeenkomst (1995) in Leuven zal plaatsvinden.

TRIENNIAL CONFERENCE VAN DE 'EUROPEAN ASSOCIATION FOR THE HISTORY OF PSYCHIATRY', 17 - 20 AUGUSTUS 1993 TE LONDEN

Ronald Gorter en Annemarie Kerkhoven
Stichting Museum en Documentatiecentrum
Geestelijke Gezondheidszorg

De verschillende activiteiten op het gebied van de geschiedenis van de psychiatrie zoals die in de afgelopen jaren plaatsvonden op initiatief van het Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid (en vanaf 1986 ook van de Stichting Museum en Documentatiecentrum Geestelijke Gezondheidszorg), vonden drie jaar geleden een voorlopig hoogtepunt in het door het NcGv georganiseerde 'First European Congress on the History of Psychiatry and Mental Health Care' ('s-Hertogenbosch, 24-26 oktober 1990). Onlangs verscheen onder redactie van Leonie de Goei en Joost Vijsselaar de gedegen verslaglegging *Proceedings of the 1st European Congress on the History of Psychiatry and Mental Health Care (Utrecht/Rotterdam, 1993)*. De 'European Association for the History of Psychiatry (EAHP)' die tijdens dit congres in het leven werd geroepen, kreeg onder meer tot taak om in de toekomst vervolgcongressen te organiseren. Dat dit geen loze beloften waren, blijkt uit de groots opgezette en drukbezochte Triennial Conference van de EAHP die dit jaar van 17 tot en met 20 augustus te Londen plaatsvond.

Georganiseerd door de twee 'Secretaries' van de EAHP, Dr. Roy Porter en Dr. German Berrios en met bescheiden financiële steun van het Wellcome Institute for the History of Medicine, bood het congres behalve plenaire lezingen, een groot aantal parallelsessies waarin kennis kon worden gemaakt met lopend onderzoek op talloze deelgebieden van de geschiedenis van de psychiatrie. Terwijl het congres in 's-Hertogenbosch voornamelijk bezocht werd door onderzoekers uit Europa, kende de inschrijving dit keer een veel internationaler karakter. Behalve de disciplines die zich vanouds met het vakgebied bezighouden zoals (zenuw)artsen en psychiaters, bevond zich evenals in 1990 onder de deelnemers in Londen ook een groot aantal sociaal-wetenschappelijke onderzoekers en historici. Juist door het grote aantal keuzemogelijkheden (zes maal zes parallelsessies van elk 3 à 4 lezingen) kan hier slechts sprake zijn van enkele globale indrukken. De eer om de verzamelde congresgangers als eerste toe te spreken viel te beurt aan de Groningse hoogleraar Godsdienstpsychologie, Patrick Vandermeersch. In een gedetailleerd betoog en door precieze lezing van de oorspronkelijke integrale tekst, probeerde Vandermeersch de historische waarde van het boek *Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique* (1961) van de Franse filosoof Michel Foucault te rehabiliteren. Het werk wordt door veel historici nauwelijks meer serieus genomen. Veel misverstanden zijn volgens Vandermeersch veroorzaakt door een te zeer sociologische interpretatie; een meer filosofische lezing van de oorspronkelijke tekst zou kunnen bijdragen tot een beter begrip van de strekking van Foucaults verhaal.

De korte voordrachten over lopend onderzoek waren losjes gegroepeerd rond thema's als psychiatrie in de Oudheid, Middeleeuwse en vroeg-moderne psychiatrie, psychiatrische inzichten ten tijde van de Verlichting, psychiatrische ziektebeelden, patiënten, vermaarde psychiaters, psychoanalyse, sociale psychiatrie, literatuur en psychiatrie, koloniale psychiatrie en psychiatrische instellingen. Over het geheel genomen leek een minder stringent toelatingsbeleid voor 'papers' te zijn gehanteerd dan drie jaar geleden in 's-Hertogenbosch. Amateurs en professionele onderzoekers presenteerden hun lezingen in dezelfde sessies, met als gevolg dat de kwaliteit van de verschillende bijdragen sterk uiteenliep. Jammer was bovendien dat men geen moeite had gedaan om in het programmaboek 'abstracts' van de 'papers' op te nemen. In combinatie met de wisselende kwaliteit leidde dit bij sommige lezingen tot het gevoel dat de vlag de lading niet geheel dekte. Wat het bronnengebruik

betreft viel op dat er naast traditioneel informatie-materiaal zoals ziekenhuisarchieven, jaarverslagen, medische tijdschriften en (eerste) uitgaven van belangwekkende (negentiende- en twintigste-eeuwse) handboeken, steeds meer waarde wordt gehecht aan alternatieve informatiebronnen zoals patiëntendossiers, interviews, literatuur, tekeningen en foto's. Een groot aantal presentaties bleek toch (zeer) de moeite waard, op enkele wordt hieronder ingegaan. In de categorie 'Syndromes' behandelde als eerste de Schotse Brenda Parry-Jones een tweetal ziekte-geschiedenissen uit de zeventiende en achttiende eeuw. Het betrof een man die slachtoffer was geworden van de grote brand van Londen in 1666 en een familie in de Dolomieten die huis en have verloor bij een lawine. Aan de hand van het betrekkelijk nauwkeurig beschreven ziekteverloop meende zij te kunnen opmaken dat hier sprake was van Post Traumatische Stress Stoornis. Veel medici en psychologen blijken gefascineerd door hedendaagse ziektebeelden waarmee men in de dagelijkse praktijk wordt geconfronteerd. Met deze symptomatologieën in het achterhoofd bestudeert men vervolgens ziekteprocessen in het verleden om antwoord te krijgen op vragen over herkomst en universaliteit van syndromen. Hoewel deze vorm van geschiedbeoefening heel verleidelijk is, lijkt toch de nodige voorzichtigheid geboden bij het van toepassing verklaren van hedendaagse inzichten op ziektegeschiedenissen van eeuwen geleden die mogelijk verre van compleet zijn.

Boeiend in de categorie 'Literature and Psychiatry' was de lezing van de Amerikaanse wetenschaps-historicus Mark Micale. In een nauwgezet betoog schetste Micale een fraai beeld van Flauberts roman-figuur Madame Bovary tegen de achtergrond van de steeds vaker – en in velerlei vormen – voorkomende zenuwziekte in de negentiende-eeuwse Franse samenleving. Een volstrekt andere en zeer originele bron gebruikte de Oxfordse onderzoekster Natsu Hattori, namelijk zeventiende-eeuwse balladen met als centrale figuren de bewoners van Bedlam (een verbastering van Bethlehem), het grootste Londense krankzinnigengesticht van die dagen. Dergelijke balladen werden door straatmuzikanten ten gehore gebracht. In het kader van een gegarandeerde broodwinning verkleedde en gedroeg men zich daarbij net zoals degenen over wie men zong. De teksten spreken boekdelen waar het contemporaine denkbeelden over waanzin betreft.

Ditzelfde Bedlam speelde een rol in de bijdrage van Patricia Allderidge, de huidige archivaris van het in Zuid-Londen gevestigde Bethlehem Royal Hospital. Behalve archiefmateriaal van het in 1247 opgerichte ziekenhuis, beheert Patricia Allderidge ook een

museumcollectie die voor een belangrijk deel bestaat uit tekeningen en schilderijen van psychiatrische patiënten. Haar lezing betrof een serie van zeven tekeningen van katten vervaardigd door schilder/patiënt Louis Wain. De reeks tekeningen is in psychiatrische standaardwerken opgenomen als schoolvoorbeeld van een schizofreen beeld. De reeks desintegreert van figuratieve afbeeldingen tot een zeer nerveus patroon van lijnen en kleuren dat nog maar heel in de verte de vorm heeft van een kat. Allderidge wist in een overtuigend betoog duidelijk te maken dat de eerste auteurs die de reeks tekeningen gebruikten een rangschikking naar eigen inzicht hebben aangebracht, uitsluitend om hun eigen theorieën over schizofrenie kracht bij te zetten. Materiaal afkomstig uit het patiëntendossier van Louis Wain en een vergelijking met andere tekeningen uit het (immense) werk van Wain, lijken Allderidges hypothese te bevestigen.

Een relatief nieuw onderdeel van de geschiedenis van de psychiatrie verkenden de Engelse Harriet Deacon en de Zuidafrikaanse Sally Schwartz met hun bijdragen over respectievelijk Robben Island Lunatic Asylum en Valkenberg Asylum in Zuid-Afrika. Waar het in de geschiedschrijving van de geestelijke gezondheidszorg in Europa onder meer gaat over (de wisselwerking tussen) artsen en patiënten (ingedeeld in verschillende klassen) en over Europese ziektebeelden, komt daar in de geschiedschrijving van de koloniale psychiatrie nog een extra, culturele dimensie bij. Vragen ten aanzien van het voorkomen en de uitingsvormen van krankzinnigheid in een andere cultuur, omgang met krankzinnigen met een andere culturele achtergrond en mogelijkheden en moeilijkheden van gelijktijdige verpleging van geesteszieke Europeanen en inheemse bewoners, spelen een belangrijke rol. Dat dit een nog relatief braakliggend terrein is met vele interessante gezichtspunten, belichtte Sally Schwartz in haar lezing over Valkenburg Asylum, dat van 1891 tot 1920 uitsluitend bestemd was voor blanken. Een belangrijke reden voor opname voor Europese vrouwen vormde in deze periode de diagnose 'faulty habits', waaronder niet alleen werden verstaan slechte gewoonten op seksueel gebied, maar bijvoorbeeld ook het hebben van slechte tafelmanieren of het zich op andere wijze onttrekken aan de gedragsnorm voor Europese vrouwen in koloniaal Zuid-Afrika. Toen vanaf 1916 ook zwarte patiënten werden toegelaten, werd de diagnose 'faulty habits' vrijwel nooit van toepassing verklaard op zwarte vrouwen. Voor hen gold namelijk een heel ander stereotype beeld.

Samenvattend was de Triennial Conference van de EAFP alleen al stimulerend en geslaagd te noemen

door het grote aantal mogelijkheden tot internationale contacten die het congres bood. Door de overvloed aan lezingen werd daarnaast een mooi overzicht gegeven van de verschillende deelgebieden die binnen het vakgebied worden bestudeerd, al had een stringenter toelatingsbeleid van 'papers' en de publikatie van 'abstracts' de kwaliteit van met name de parallelsessies waarschijnlijk gunstig kunnen beïnvloeden. Met spanning wordt daarom uitgezien naar de publikatie van de 'Proceedings' en natuurlijk naar het volgende EAHP-congres dat in 1996 in Würzburg (BRD) zal worden georganiseerd.

26STE CONGRES GESCHIEDENIS DER DIERGENEESKUNDE

A. Mathijssen

Op uitnodiging van het Veterinair Historisch Genootschap (V.H.G.) congresseerde de *World Association for the History of Veterinary Medicine (WAHVM)* voor de eerste keer in Nederland. De bijeenkomst werd van 31 mei tot 4 juni te Amersfoort gehouden, terwijl men op de laatste dag te gast was bij de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht.

Het congres werd bijgewoond door 92 personen uit 20 landen. De deelnemers ontvingen een speciale Engelstalige uitgave van ARGOS, bulletin van het V.H.G., opgedragen aan de scheidende voorzitter van de WAHVM, prof. dr. E.H. Lochmann, die het merendeel der voorafgaande congressen georganiseerd had. Na woorden van welkom door de voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en door de dekaan van de Faculteit der Diergeneeskunde werd de eerste dag aan verenigingszaken gewijd. Na een overzicht van de 25 voorafgaande congressen door Lochmann, rapporteerden vertegenwoordigers van de landelijke veterinaire-historische verenigingen uit Duitsland, Engeland, Hongarije, Japan, Nederland, Spanje, de Verenigde Staten, Zweden en Zwitserland, terwijl schriftelijke verslagen ontvangen werden uit Australië, Egypte, Mexico en Turkije. Alom werd een groeiende belangstelling voor de veterinaire geschiedenis geconstateerd. Ten gevolge van de overvolle curricula vindt regulair onderwijs in de veterinaire geschiedenis echter nog lang niet overal plaats.

Gedurende de Algemene Ledenvergadering werd een nieuw bestuur gekozen. Dit bestaat thans uit A. Mathijssen (NL), voorzitter; prof. dr. R. Dunlop (V.S.), vice-voorzitter; dr. P. Leeftang (NL), secretaris-penningmeester en dr. R. Grimm (BRD), O. Katsuyama (J), prof. dr. P. Knezevic (O) en M.

Pumarola (Sp) als leden. Prof. Lochmann werd tot ere-voorzitter benoemd. De Cheironpenning werd uitgereikt aan de scheidende bestuursleden dr. I. Katic uit Kopenhagen en dr. C.H. Klatt uit Helsinki vanwege hun verdiensten voor de bevordering van de studie der veterinaire geschiedenis.

Prof. dr. J. Schäffer (Hannover) presenteerde de resultaten van een door hem gehouden enquête, waaruit niet alleen de interessen der respondende leden naar voren kwamen, maar ook voorstellen voor gezamenlijke projecten.

Het nieuwe bestuur kreeg de opdracht een nieuwe constitutie op te stellen waardoor de WAHVM een federatief karakter kan krijgen.

De uitnodiging om in 1994 te congresseren in de Veterinaire en Landbouwhogeschool te Kopenhagen werd aangenomen. De volgende twee thema's werden gekozen: 'veterinaire boeken en handschriften' en 'sociaal-economische en politieke factoren bij de stichting van de veterinaire scholen'. In 1995 zal geen afzonderlijk congres plaatsvinden, daar de *World Veterinary Association* dan congresseert. Wel zullen in het kader van dit congres, dat plaats zal vinden in Yokohama, een thematisch symposium en een sessie met vrije voordrachten worden georganiseerd.

Gedurende het wetenschappelijke gedeelte werden 33 voordrachten gehouden, waarvan twee lezingen op uitnodiging. De eerste werd gehouden door de emeritus hoogleraar veterinaire farmacologie en toxicologie, prof. dr. H. van Genderen (Bilthoven), als inleiding tot het hoofdthema: *the history of veterinary pharmacology and pharmacotherapy*. De andere, tijdens de slotbijeenkomst, door prof. dr. M.J. van Lieburg (Amsterdam, VU, en Rotterdam, EUR) over de beoefening van de medische geschiedenis door respectievelijk beroepshistorici en amateurs.

In het kader van het hoofdthema werden 13 voordrachten gehouden. Zes behandelden het gebruik van geneesmiddelen in verschillende tijdsperiodes of in verschillende geografische regio's. Drie sprekers schetsten de ontwikkeling van effectieve vaccins in respectievelijk Nederland, Hongarije en Frankrijk, terwijl een lezing gewijd was aan de gevolgde onderzoeksstrategieën bij de ontwikkeling van veterinaire preparaten in een farmaceutisch bedrijf. Ten slotte kwamen in drie lezingen specifieke therapeutische agentia ter sprake.

In de sessie, gewijd aan *biografie en bibliografie*, werden voordrachten gehouden over de contacten tussen de Venetiaanse Republiek en Bourgelat, waaruit de eerste veterinaire opleiding in Italië voortkwam, over een onlangs te Basel ontdekt

manuscript van de *Mulomedicina Chironis*, over de introductie in Japan van Nederlandse veterinaire teksten via Deshima rond 1730, over de zoö-archeoloog Frederick E. Zeuner, over Pieter van Naaldwijk en over Copernicus, die wellicht ook de diergeneeskunde zou hebben beoefend.

Er waren twee sessies met *vrije voordrachten*. In de ene werd voornamelijk institutionele geschiedenis behandeld, terwijl in de andere zeer uiteenlopende onderwerpen ter sprake kwamen, zoals de noodzaak om de veterinaire studenten tijdens hun opleiding in contact te brengen met de geschiedenis van het door hen gekozen beroep, Romeinse munten met diermotieven, de vleesconsumptie in de loop van de geschiedenis, de ontwikkeling van de anatomische terminologie in Duitsland en de opvattingen in het begin van de negentiende eeuw over de besmettelijkheid van malleus voor de mens.

Ook was er nog een korte sessie over veterinaire musea, waarin de conservator van de diergeneeskunde afdeling van het Utrechts Universiteitsmuseum verslag deed van een door hem gehouden inventarisatie van dertig veterinaire musea.

Excursies naar *Huize Doorn* en *Museum Boerhaave*, een ontvangst door de Rector Magnificus in de Senaatszaal van de Universiteit in Utrecht, een congresdiner in het Kurhaus te Scheveningen en een partnerprogramma boden gelegenheid tot het leggen van persoonlijke contacten. Een dagtrip naar Lelystad met een gastvrije ontvangst in het Centraal Diergeneeskundig Instituut en bezoeken aan de prehistorische nederzetting Flevoland en aan de bouwplaats van het V.O.C.-schip de 'Batavia' rondten dit door de deelnemers zeer geslaagd bevonden congres af.

MILIEUGESCHIEDENIS OP ZOEK NAAR EEN THEORETISCH EN METHODOLOGISCH KADER

Myriam Daru

Milieugeschiedenis heeft in het afgelopen jaar in Nederland niet stilgestaan. De studiedag die het Historisch Platform in december 1992 in het Maritiem Museum te Amsterdam organiseerde was daarvoor de aftrap. Het is veelbetekenend dat het rapport van Herman Veldman 'Vervuild verleden' aan een tweede druk toe is. Het is overigens te hopen dat die belangstelling blijvend is en geen modieuze trend zal blijken. Wellicht heeft een studiedag van de stichting Net Werk getiteld *Tot de bodem* bijgedragen tot de belangstelling. Op die dag werd de eerste Net Werk prijs voor een scriptie

op het gebied van de geschiedenis van hygiëne en milieu aan Ronald Prins overhandigd voor zijn studie over Kampen. Kenmerkend voor die dag was de aanwezigheid van niet-historici die door hun milieuwerk met bodemvervuiling in contact waren gekomen met historisch onderzoek. Hetzelfde onderwerp is in de diepte behandeld in de dissertatie van Jurgen Nieuwkoop die in maart promoveerde.

Bodemvervuiling vormde eveneens een belangrijk deel van het themanummer dat het tijdschrift Spiegel Historiaeel midden dit jaar uitbracht over milieugeschiedenis (het eerste themanummer over dit onderwerp bij dit tijdschrift, maar niet het eerste Nederlandse tijdschrift, want Kleio had zich al in 1992 op hetzelfde pad begeven). Na de VU is er nu dit najaar aan de UvA een collegereeks over milieugeschiedenis met een gevarieerd aanbod. Dit jaar komt er bij een grote drukkerij in een forse oplage een boek uit over de geschiedenis van het Nederlandse milieu (na 1850). Het boek van Clive Ponting over de groene geschiedenis van de aarde is zowel in de Engelse versie als in de Nederlandse vertaling goed verkocht en Ponting is in oktober in Groningen gefêteerd; naast een lezing was er een symposium naar aanleiding van zijn werk.

Milieugeschiedenis in Indonesië krijgt aandacht in de diepte in een groot project aan het KITLV met diverse sub-projecten, er is een hele reeks maandelijks zogeheten EDEN-lezingen gepland over de ecologische geschiedenis van Indonesië. Andere landen zijn ook onderwerp van studie binnen andere onderzoekskaders. In november is daarover een studiedag van de stichting Net Werk. De werkgroep Historische Ecologie heeft in een symposium en een eerste verkenning de mogelijkheden en grenzen van haar (sub)discipline uitgevoerd. In de historische ecologie speelt water een belangrijke rol. Maar dit is ook het geval bij een traditionelere aanpak. 'Leefbaar laagland', een dit jaar uitgekomen boek, is het resultaat van een meer historisch-geografische dan milieu-historische benadering van waterbeheersing en landaanwinning in Nederland, maar bevat desondanks veel materiaal voor milieu-historici. De verstrengeling van milieugeschiedenis en maatschappijrelevantie was dit jaar een heet hangijzer in de discussie over levende rivieren, naar aanleiding van een vorig jaar afgerond onderzoek in opdracht van het Wereld Natuur Fonds. Immers, hoe exact zijn de interpretaties van oude kaarten en de gepleegde reconstructies van de verschillende fasen in de transformatie van rivieren; en mochten zij exact zijn, welke toestand uit het verleden vormt dan een na te streven doel? Is een dergelijke reconstructie van de natuurlijke toe-

stand überhaupt wenselijk? De discussie hierover is nog lang niet afgesloten.

We missen ook nog een werkelijk goed beeld van de ontwikkeling van het natuurbesef in Nederland. Maar er zijn wel stappen gezet in die richting.

Na de afgelopen jaar verschenen dissertatie van Thijs Caspers over de natuurbescherming in Vlaanderen, is dankzij de recente dissertatie van Marga Coesèl ook meer bekend over de Nederlandse natuurbescherming, met name over J. Heimans. Meer dissertaties vallen in de toekomst te verwachten over de relatie mens-natuur wanneer dit thema aan de Maastrichtse universiteit meer inhoud krijgt. Er is momenteel over natuur, natuurbeleving en -bescherming verspreid onderzoek gaande waaruit in de komende jaren publikaties te verwachten zijn. Ook over de geschiedenis van de milieubeweging lopen er onderzoeksprojecten.

De geschiedenis van hygiëne krijgt verhoudingsgewijs minder aandacht van onderzoekers. In de reeks Geschiedenis van de Techniek in Nederland vulde de geschiedenis van gezondheid en openbare hygiëne rond negentig bladzijden van deel II. De geschiedenis en de praktijk van de gezondheids-techniek komen in december bij elkaar op een symposium naar aanleiding van het honderdste sterfjaar van Charles T. Liernur, de Nederlandse uitvinder van de vacuümriolering, die naast nu verouderde ideeën (bijvoorbeeld over primitieve zwammen als smetstoffen) denkbeelden had die verrassend modern klinken: hij was een fervent tegenstander van rivierverontreiniging, een even fervente voorstander van kringloop van organische stoffen en meende dat de vervuiling van fabrieken bij de bron tegengegaan moest worden. Honderd jaar geleden was het voor alternatieve gezondheids-techniek moeilijk zich een plaats te veroveren, vandaag de dag is het niet beduidend makkelijker geworden, ondanks het nieuwe etiket van milieutechnologie.

Om een beter beeld te krijgen van het onderzoek op het gebied van de geschiedenis van hygiëne en milieu is een enquête uitgevoerd onder de ontvangers van het contactblad *Net Werk*. De verwerking is nog gaande, de resultaten zullen in het eerste kwartaal van 1994 gepubliceerd worden.

Het voorgaande geeft een vrij heterogeen beeld van wat de geschiedenis van hygiëne en milieu nu inhoudt. Terecht. Een uitgebreide discussie over wat milieugeschiedenis wel en niet is, zoals die in Duitsland al jaren gevoerd wordt, is hier nauwelijks te bespeuren. Dit maakt overigens ook de deelname aan de discussie over behoud en vernietiging van archieven niet makkelijker. Sommige archivariissen zijn attent gemaakt op het belang van

onder meer hinderwetvergunningen voor de geschiedenis van de bodemvervuiling, maar bodemvervuiling is slechts een klein gedeelte – het maatschappelijk meest urgente – van de geschiedenis van hygiëne en milieu. Nieuwsgierigheid van archivariissen voor nieuwe historische ontwikkelingen zoals milieugeschiedenis is wel aanwezig, getuige een studiemiddag bij het stadsarchief van Den Bosch onder de titel 'Er zit een luchtje aan'. Het probleem van de milieugeschiedenis is dat het zich rekt tussen de casus-geschiedenis zoals het lokaliseren en specificeren van bodemverontreinigende activiteiten op een gegeven terrein en lange- tot zeer lange-termijngeschiedenis zoals klimaatgeschiedenis. Dit laatste beslaat niet alleen een lange periode, maar ook een uitgebreid geografisch gebied. Voor een dergelijk onderzoek is een bijzondere organisatie nodig. Een voorbeeld van een dergelijk project is het in Bern gecoördineerde EURO CLIMHIST project. Het beslaat meerdere eeuwen en meerdere landen. Uit alle Europese landen dienen nu klimaathistorische gegevens naar Bern te vloeien, op een gestandaardiseerde wijze ingevoerd en voorzien van alle mogelijke indicaties over de betrouwbaarheid van de gebruikte bronnen. De gegevens worden in weerkaarten omgewerkt. Tot nu toe zijn Nederlandse klimaathistorische gegevens (o.a. van aan het KNMI uitgevoerd historisch onderzoek) slechts gedeeltelijk aan de Bernse groep van professor Christian Pfister doorgespeeld. Bij een professioneel onderbouwd klimaathistorisch onderzoek zijn typisch gegevens betrokken die een traditioneel geschoold historicus niet zomaar aankan: dat er enige meteorologische kennis vereist is, is duidelijk. Maar hierbij komen ook pollenonderzoek, de analyse van jaarringen, chemische en glaciologische analyse en nog veel meer. Omdat van geen enkel onderzoeker een dergelijke poly-disciplinaire opleiding kan worden verwacht, is multidisciplinaire samenwerking een vereiste. Dit soort lange-termijn-onderzoek veroorzaakt een spanning tussen het historische vakwerk en 'hulp'disciplines die centraler kunnen komen te staan dan de geschiedenis zelf. Van groot belang bij de verificatie van de gegevens, is een juiste inschatting van de bronnen.

Tussen de casus-geschiedenis en het mondiale lange-termijn onderzoek is de milieugeschiedenis nog op zoek naar een middenveld waarin processen – onder andere technologische processen – zich aftekenen binnen een regionaal of nationaal te omschrijven maatschappelijke context. Hierbij zijn nieuwe modellen nodig. De ecologie biedt begrippen zoals energiesystemen of ecosystemen, maar

deze zijn onvoldoende als het gaat om het doelgericht vormgeven aan de omgeving, waar natuurkundig of biologisch determinisme geen soelaas bieden. Zo is het inschatten van milieurisico's door allerlei sociaal-psychologische en culturele invloeden gekleurd. Hedendaags onderzoek over risicoperceptie blijkt hier een methodologisch apparaat te bieden dat zich niet zonder meer op historisch materiaal laat toepassen. Desondanks kunnen de aangeboden modellen wel bijdragen tot hypothese-vorming. Het zal duidelijk zijn dat de methodologische problematiek van milieugeschiedenis het kader van een bespreking overschrijdt. Goed bedreven milieugeschiedenis zal grensverleggend moeten zijn.

DE HEIMANS EN THIJSSSE STICHTING EN DE GESCHIEDENIS VAN DE NATUURSTUDIE EN NATUURBESCHERMING IN NEDERLAND

Marga Coesèl, bibliothecaresse

Het is nu bijna een eeuw geleden dat in Nederland de belangstelling voor de inheemse natuur plotseling en hevig opbloede en de eerste stappen werden gezet op het gebied van de natuurbescherming. Sinds enige tijd beginnen biologen zich te interesseren voor de geschiedenis van deze onderwerpen. Ook historici tonen een groeiende belangstelling voor de opkomst en ontwikkeling van de natuurstudie- en natuurbeschermingsbeweging. Het is daarom een gelukkige omstandigheid dat iemand al ruim vijfentwintig jaar geleden het initiatief nam tot het aanleggen van een documentatiecollectie op dit gebied. Het begon eigenlijk allemaal met een verzameling van het werk van Jac. P. Thijssse.

E. Heimans en Jac. P. Thijssse waren twee Amsterdamse onderwijzers en veldbiologen die door hun optreden en geschriften verantwoordelijk waren voor het biologisch reveil aan het eind van de negentiende eeuw. Heimans, wiens betekenis zeker zo groot is als die van Thijssse, stierf reeds in 1914 en geniet daarom tegenwoordig verhoudingsgewijs minder bekendheid. Thijssse echter, die zijn vriend en collega ruim dertig jaar overleefde, groeide uit tot een nationale bekendheid, wiens naam onder meer door de Verkade-albums en zijn werk voor de Vereniging Natuurmonumenten onverbreekelijk verbonden is met de popularisatie van de natuurstudie en de natuurbescherming in ons land.

Kort na het Thijsssejaar 1965, het jaar waarin herdacht werd dat Jac. P. Thijssse een eeuw daarvoor geboren was, begon de toenmalige onderwijzer J. Zwier met het verzamelen van documentatie van

en over Thijssse. Al spoedig breidde zijn collectie zich uit tot materiaal van en over E. Heimans en de talrijke navolgers van deze beide amateurbiologen. Om het bezit veilig te stellen en toegankelijk te maken werd in 1977 de Stichting Heimans en Thijsssebibliotheek en -archief opgericht. Deze stichting is onlangs samen met de Stichting Heimans en Thijsssefondsen, die teruggaat tot 1916, opgegaan in de Heimans en Thijssse Stichting.

De nieuwe stichting combineert de activiteiten van de eerdere naar Heimans en Thijssse genoemde stichtingen, enerzijds het periodiek uitreiken van de Heimans en Thijssseprijs en het verlenen van subsidies en anderzijds het opbouwen, beheren en toegankelijk maken van een documentatiecollectie op het gebied van natuurbeleving, natuurstudie, natuureducatie en natuurbescherming. Op deze collectie, waarvan weinig mensen nog het bestaan kennen, zullen wij hier wat dieper ingaan.

De unieke en in veel opzichten kostbare bibliotheek en archief van de Heimans en Thijssse Stichting, die vrijwel geheel uit schenkingen is opgebouwd, bestaat onder meer uit boeken, tijdschriften, krantenknipsels, manuscripten, brieven, dag- en schetsboeken, foto-, film- en geluidsopnamen. Men vindt er het vrijwel volledige werk van Heimans en Thijssse, onder meer de bekende reeks Van vlinders, bloemen en vogels, de Verkade-albums, hun columns in *Het Algemeen Handelsblad* en *De (Groene) Amsterdammer* en het door hen in 1896 opgerichte en nog steeds bestaande tijdschrift *De Levende Natuur*. Er zijn tevens publicaties van en over navolgers van Heimans en Thijssse, zoals Jan P. Strijbos, Kees Hana, Jan Nijkamp en Victor Westhoff. Behalve *De Levende Natuur* zijn er tijdschriften als *De Wandelelaar*, *De Zwerfer*, *Natura*, *Natuurhistorisch Maandblad* en *Amoeba*. Er is informatie over natuurhistorische organisaties, zoals de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) en de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (N.N.), en natuurbeschermingsorganisaties, zoals de Vereniging Natuurmonumenten en de Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming (de voorganger van de Stichting Natuur en Milieu).

De collectie is interessant voor natuurliefhebbers in het algemeen, maar ook voor studenten die bezig zijn met een onderzoek of scriptie, voor wetenschappelijke onderzoekers van verschillende disciplines, zoals historici, kunsthistorici, biologen, landschapsarchitecten en pedagogen, voor medewerkers van natuur- en milieuoorganisaties, voor journalisten en voor overheidspersoneel dat betrokken is bij natuurbehoud en -beheer en -educatie.

Het documentatiecentrum van de Heimans en Thijssse Stichting is gevestigd bij het IVN, Vereniging

voor Natuur- en Milieu-educatie, in het Hugo de Vries Centrum bij de Hortus Botanicus in Amsterdam. Het adres is Plantage Middenlaan 2c, 1018 DD Amsterdam. Tel 020-6228115. De bibliotheek en archief zijn in principe geopend op vrijdag van 9.00 - 17.30 uur. Het verdient aanbeveling een bezoek van te voren aan te kondigen.

ACTUALITEITEN

Nederlandse Bruggen Stichting

Onlangs is de Nederlandse Bruggen Stichting opgericht, die zich ten doel stelt de kennis te bevorderen over de Nederlandse bruggenbouw, zowel uit het verre als het nabije verleden. De Stichting geeft driemaal per jaar een nieuwsbrief uit.

Belangstellenden kunnen zich wenden tot ir. G.J. Arends, Gebouw voor Bouwkunde, Kr. 7.01, TUD, Berlageweg 1, 2628 CR Delft, tel. 015-784886 of 01820-20935.

Oproep voor scripties over de geschiedenis van afvalwater en waterkwaliteit

De Historische Commissie van de Nederlandse Vereniging voor Afvalwaterbehandeling en Waterkwaliteitsbeheer (NVA) zou gaarne in contact willen komen met studenten en/of betrokken docenten, die geïnteresseerd zijn in de historie van de behandeling van afvalwater, met als doel het schrijven van een scriptie over één van de navolgende onderwerpen: architectuur van rioolwaterzuiveringsinrichtingen; bewustwording van het belang van goede oppervlaktewaterkwaliteit door de eeuwen heen; ontwikkeling van de bepaling van organische stof in water (afvalwater); ontwikkeling van de methodiek en de apparatuur voor bemeting en bemonstering van afvalstromen; pioniers op het gebied van de bestrijding van afvalwater; ontwikkeling van beluchtingsapparatuur (speciaal oppervlaktebeluchter) van de behandeling van afvalwater; technische monumenten op het gebied van de behandeling van afvalwater in Oost-Europa.

De Historische Commissie kan zonnig informatie over de onderwerpen verstrekken en participeren in de begeleiding van de studenten. Opgave en/of nadere inlichtingen bij de secretaris van de commissie: de heer ing. S.A. Oldenkamp, p/a Postbus 479, 7400 AL Deventer, tel. 05700-99510 of privé Golstraat 9a, 7411 BN Deventer, tel. 05700-49940.

Historia medicinae

Bij gebleken belangstelling houdt de Petrus Camper Stichting te Groningen eind 1993, begin 1994 wederom een cursus 'Inleiding in de beoefe-

ning van de geschiedenis der geneeskunde'. Ze werkt daarvoor samen met de letterenfaculteit ter plaatse. De cursus wordt in de stad Groningen gegeven, op de woensdagavonden 17 november, 1 en 15 december, 2 februari en 2 en 30 maart, van 19.30 - 21.30 uur.

Het aantal cursisten wordt beperkt tot 15. Inschrijfkosten: fl. 120,00 per persoon. Opgaven bij prof. dr. G.J. Bremer, Lutsborgsweg 9c, 9752 VS Haren (Gr.), tel. 050-349773.

Landelijk colloquium Geschiedenis en Maatschappelijke Functie van de Wiskunde in Utrecht

Tevens presentatie van de bundel *Vestigia Mathematica, a volume of studies in medieval and early modern mathematics* (Amsterdam: Rodopi) aan dr. H.L.L. Busard ter gelegenheid van zijn 70e verjaardag. Plaats: Mathematisch Instituut, Budapestlaan 6, Utrecht (de Uithof), zaal 611. Tijd: 14.00-ca. 17.30 uur. Er zullen een aantal korte voordrachten plaatsvinden over middeleeuwse en vroeg-moderne wiskunde door prof. dr. M. Folkerts (München) (titel nog niet bekend); dr. J. Sesiano (Lausanne): Die Algebra des Abu Kamil und ihre lateinische übersetzung; prof. dr. H.J.M. Bos (Utrecht): Around Molther's *Problema Deliacum*; dr. J. van Maanen (Groningen), How hidden messages may lead to a date; dr. J.P. Hogendijk (Utrecht), New traces of Euclid's lost work *On divisions*; en andere.

Zaragoza

België is in Zaragoza formeel aangeduid als gastland voor het volgende XXth International Congress of the History of Science (1997), zoals reeds vermeld in de Varia-rubriek van *Gewina* 16 (1993) nr. 2, p. 112. Dit zal plaatsvinden in Luik en Alden-Biesen.

Wetenschappelijke instrumenten

In het Museum Boerhaave - Lange St. Agnietenstraat 10, Leiden - zal binnenkort de cursus 'De betekenis van het instrument voor de wetenschap' van start gaan. Deze cursus wordt gehouden op acht maandagavonden, te beginnen 10 januari 1994, van 20 - 22 uur. Leden van de museumstaf zullen de docenten zijn. Deze cursus wordt georganiseerd in samenwerking met de Leidse volksuniversiteit K & O, waar ook de inschrijving plaats vindt: Oude Vest 45, 2312 XS Leiden, telefoon (071) 141141. De kosten van de gehele cursus - inclusief museumrondleiding - bedragen fl. 90,-.

Postzegel

Ter gelegenheid van de 450e verjaardag van Andreas Vesalius is er een postzegel verschenen *De Humani Corporis Fabrica (1543)*.